

спілкування в людській діяльності.

Ключові слова: німецька філософія, Карл Ясперс, концепція спілкування, технократизм, відчуження, XX століття.

Akhmedova Aynura Anvar, doctoral student of the department of Philosophy, Baku State University (Baku, Azerbaijan), E-mail: visnukdnu@i.ua

Jaspers about communication as a form of human existence

Abstract. *The article reviews the concept of communication by Karl Jaspers. Jaspers attaches great importance to the communication in human life, defining the true and false communication. This concept is aimed at a radical change of technocratic social relationships which have developed under the influence of scientific and technological revolution. Jaspers shows the effect of technological determinism on the lives of people, their alienation from society and its basic values. Jaspers sees the way out in enhancing the role of existential communication in human activity.*

Keywords: *German philosophy, Karl Jaspers, concept of communication, technocrats, alienation, 20th century.*

УДК 1:37:378

Вдовиченко Є. В.,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри філософії і соціально-гуманітарних дисциплін,
Херсонський державний аграрний університет,
(Україна, Херсон), E-mail: evgenydv82@meta.ua

КАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. *У статті розглядається категорійно-понятійний апарат дослідження проблеми корупції у системі вищої освіти України. Корупція на сьогодні, в Україні, є найважливішою проблемою та загрозою нормального розвитку суспільства. В умовах тотальної корумпованості всіх галузей влади на всіх рівнях, принципово неможливо вирішити жодної соціальної, економічної, політичної проблеми. Негативні наслідки, породжувані цим явищем, не тільки перешкоджають прогресивному, поступальному розвитку суспільства, але й являють серйозну загрозу інтересам національної безпеки країни.*

Сучасна наукова література демонструє значну кількість визначень корупції, узагальнивши які, можна констатувати, що розуміння корупції залежить від кута зору, під яким його намагаються дослідити фахівці різних галузей науки. Саме понятійно-категоріальний апарат дає змогу сформуувати пізнавальний інструментарій та вихідну логіко-методичну базу до аналізу проблеми корупції у системі вищої освіти.

Ключові слова: *корупція, вища освіта, влада, держава, університет, академічна етика.*

Вступ. Корупція у системі вищої освіти – це досить складне і неоднозначне поняття. Воно описує соціальне явище, яке розвивається у часі, має історичний характер і суттєво залежить від соціальних умов та традицій тієї чи іншої країни. Тому від розуміння сутності та змісту поняття даного виду корупції і від того які дії і в яких умовах кваліфікуються як корупційні, багато у чому залежить рівень корупції прийнятний для того чи іншого суспільства, а також якими можуть бути методи і засоби реальної протидії.

У будь-якій науці чи при розгляданні тієї або іншої проблеми можна виділити найбільш істотні поняття – ті які однаково визначаються у будь-якій галузі, без яких неможливо обійтися, описуючи її предмет які відповідають її базовим процесам та явищам. Вони називаються категоріями і складають категорійно-понятійний апарат даної науки чи проблеми.

Постановка проблеми. Понятійно-категоріальний апарат служить найважливішим компонентом системи логічно упорядкованого знання – це сутність понять, категорій і термінів, які дозволяють в узагальненій формі відбити явища, що вивчаються даною наукою, а також зв'язку між ними шляхом фіксації їх

істотних властивостей, ознак і закономірностей. Категоріально-понятійний апарат формує вихідну логіко-методичну базу теоретичного пізнання, утворює основний пізнавальний інструментарій.

Понятійно-категорійний апарат вбирає у себе як поняття, що вироблені у процесі виникнення та розвитку даної науки (чи проблеми) так і поняття інших (особливо близьких) наукових дисциплін. У той же час, використовуючи поняття споріднених наукових дисциплін, кожна окрема наука надає їм своєрідність, певну специфіку у відповідності до змісту свого об'єкта і предмета.

Аналіз сучасної наукової літератури демонструє значну кількість визначень корупції, узагальнивши які можна констатувати, що розуміння корупції залежить від кута зору, під яким його намагаються дослідити фахівці різних галузей науки. Запропоновані автором дефініції притаманні саме тим наукам, представниками яких вони є, зокрема, економічній науці, соціології, юридичним наукам, психології, політології, етиці, антропології та ін. [1, с. 187].

Виклад основного матеріалу. Так політологічний підхід до аналізу корупції у системі вищої освіти України передбачає розглядати дане явище як одну із рис політичної сфери, що деформує політичну організацію суспільства. Тут дослідження корупції переважно пов'язане з питанням володіння владою або способом боротьби за нею (наприклад боротьби за посаду ректора ВНЗ). Корупційна діяльність у такому контексті розуміється як поведінка, що виражається у нелегітимному використанні посадовими особами свого положення з ціллю заняття та утримання влади в одній із сфер суспільства. При цьому основним учасником корупційних відносин може виступати пануюча політична еліта, що презентує собою привілейований прошарок суспільства, тобто обмежене коло осіб, що активно впливають на соціальні процеси, що відбуваються, засобом використання механізму політичної влади [2, с. 44–45].

Самі ж корупційні відносини на думку політологів, особливо наочно проявляються під час виборів. Наприклад, М. Дюверже відзначає, що для забезпечення перемоги, учасники виборів часто вдаються до корупційних практик [3, с. 201]. Тут відзначається важлива риса корупції. Вона є у тому, що корупційні відносини направлені не тільки на задоволення особистих корисливих інтересів їх учасників, але і на досягнення визначених цілей: отримання владних повноважень для забезпечення безпеки і можливостей подальшого збагачення на корупційній основі.

У політології основні причини розповсюдження корупції криються в особливостях взаємовідносин між представниками політичної еліти та простими громадянами. Якщо у суспільстві слабо розвинуті громадянські відносини, громадяни (викладачі та студенти) проявляють пасивність до політичних процесів що відбуваються, то і відсутній суспільний контроль за діяльністю посадових осіб і виникають сприятливі умови для розвитку корупційних відносин у будь-яких ешелонах влади. Якщо ж навпаки, розвинутий інститут громадянського суспільства, який активно бере участь у політичному житті, то у суспільстві формується несприятливе середовище для розвитку корупції [4, с. 134]. Виходячи з цих причин, у політології пропонуються засоби боротьби з корупцією, які пов'язані з укріпленням інститутів політичної влади, розвитком громадянського суспільства і підвищенням рівня політичної культури населення. Удосконалення політичних інститутів, на думку М. Дюверже та С. Хантінгтона призводить до більш ефективної організації державного апарату і відносин між громадянами та владою. «Корупція знаходиться у зворотній залежності від ступеня політичної організації [5, с. 87], – вважає С. Хантінгтон. Політична культура характеризує особливості цінностей, позицій, зразків поведінки, характерних для взаємовідносин громадян та влади того або іншого суспільства. По відношенню до корупції рівень політичної культури визначає два аспекти. По-перше, він впливає на моральне відношення до цього феномену [6, с. 125]. По-друге, від рівня політичної культури залежить ступінь участі громадян у політичному житті суспільства і наявність суспільного контролю за діяльністю посадових осіб.

Присутність розвинутої політичної культури у викладацькому середовищі буде призводити до зниження корупційних відносин. Оскільки вона сприяє активній участі громадян у політичному житті та розвитку зрілого громадянського суспільства у цілому, що буде здатне зменшити свавілля зі сторони представників влади.

Таким чином, з точки зору політології, корупція у вищій освіті розглядається як поведінка посадових осіб, що виражається у нелегітимному використанні ними свого положення із ціллю зайняття та утримання влади в різних сферах вищої освіти.

У соціології корупцію у системі вищої освіти тлумачать як вчинення корупційних дій з соціальними інститутами та соціальним середовищем у якій вони здійснюються. У багатьох випадках корупційні дії здійснюються під впливом соціальних інститутів і соціального середовища незалежно від їх пріоритетів та бажань посадових осіб та інших учасників корупційних дій. Досить часто, норми таких соціальних інститутів є не правовими, а неформальними і не завжди навіть відповідають нормам моралі та моральності.

Корупцією у соціологічному розумінні, найчастіше, вважається використання неформальних зв'язків і відносин різного характеру проблем в особистих та корпоративних інтересах. Корупційна поведінка у такому розумінні пов'язана з усвідомленням, а не рідко і неусвідомленим підпорядкуванням соціальним інститутам. Процедури вирішення таких проблем нерідко пов'язуються із фаворитизмом та клієнталізмом, особливо у області прийняття кадрових рішень і подальшого сприяння діяльності особам, що таким чином отримали свої посади.

Найбільш адекватним українським освітянським умовам є визнання корупційними будь-яких дій, що порушують нормальне, нормативне регулювання та розвиток даної галузі та сфери діяльності у країні засобом використання публічних можливостей для реалізації особистих та корпоративних інтересів на шкоду суспільства. При цьому інтереси не обов'язково повинні бути матеріальними, вони можуть бути і нематеріальними, коли дії провадяться відповідно до якихось ідей, або по ідеологічним мотивам.

Правильним, нормативним регулюванням і розвитком освітянської сфери діяльності можна вважати таку, яка на теперішній час зафіксована у діючих міжнародних документах та угодах, планах та програмах розвитку, у Конституції та прийнятих на її основі законах та інших нормативних документах.

При використанні такого розуміння корупції стає зрозумілим що до виникнення корупційних дій не завжди призводять корисливі або інші інтереси посадових осіб чи інших індивідів, а вплив на них соціальних інститутів і норм що ними визначаються. Така корупція дуже небезпечна і є масовою, тому що не завжди оцінюється самими громадянами та посадовими особами як корупція: такі дії стають буденними, що виконуються за звичкою, а самі соціальні інститути не завжди помічаються. Тому, при збереженні індивідуальної відповідальності за здійснення корупційних дій, необхідно виявляти такі соціальні інститути, які сприяють масовому здійсненню корупційних дій і замінювати їх не корупційними. Такі стратегії протидії корупції можуть вимагати відносно тривалих термінів для реалізації, які можуть обчислюватися роками, а то і десятиліттями, а соціальні ефекти від них будуть довготривалими і забезпечать істотне зниження рівня корупції у нашій країні [7, с. 192].

Економічним розуміння корупції у вищій освіті вважається діяльність посадових осіб, ВНЗ, Міністерства та осіб пов'язаних зі сферою вищої школи, що приносить фінансові витрати та втрати інших ресурсів для держави, місцевого самоврядування, бізнесу, для розвитку галузей та економіки країни у цілому, а також у деяких випадках – для розвитку соціальної сфери. Корупція у системі освіти має більш небезпечні наслідки ніж наприклад, у політиці чи бізнесі. Учбовий заклад, що отримав акредитацію за рахунок хабара буде випускати спеціалістів низького професійного рівня. Вузи, що здійснюють дане шахрайство обманюють суспільство, так як вони отримують незаконну ренту і здійснюють злочин у стінах того закла-

ду, який був створений з ціллю відбору майбутніх керівників на справедливій та об'єктивній основі [8].

Хабарництво в рамках вузу обмежує конкуренцію і серед професорсько-викладацького складу і серед студентів, що істотно знижує якість освіти. Крім того це призводить до того, що рейтинги студентів даного університету на ринку праці значно знижуються: корупційна репутація вузів має серйозні негативні наслідки для його випускників. Вища освіта потенційно повинна виконувати дві функції: інвестиції у людський капітал та збільшення продуктивності праці. Корупція скорочує дані суспільні вигоди, факт закінчення ВНЗ втрачає зв'язок із здібностями студента, роботодавець не знає чи отримала молода людина свої оцінки законно, чесним шляхом, і їй доведеться доказувати свою компетентність.

Основні причини розповсюдження корупції у освіті економісти бачать у надмірному втручанні держави у економічні процеси. Тому ними пропонуються такі антикорупційні заходи, які повинні бути направлені на обмеження можливостей довільного розсуду і втручання чиновників у господарську діяльність громадян [9, с. 111].

Юриспруденція, зокрема кримінальне право, розглядає корупцію як дії з позиції їх законності або незаконності. Водночас юрист бачить і розуміє корупцію тільки у зв'язку з явищами, які з нею пов'язані та які регулюються законодавством.

У правовій літературі поширеною є думка щодо наявності двох підходів до визначення поняття «корупція». Так у широкому сенсі це поняття позначає негативне явище, притаманне публічному апарату управління, що полягає у деградації владних структур, умисному використанні державними та муніципальними службовцями, іншими особами, уповноваженими на виконання державних функцій, власного службового становища, статусу й авторитету займаної посади з корисливою метою для особистого збагачення чи у групових інтересах [1, с. 189].

Інший підхід (вужке розуміння) є типовим щодо визначення корупції, як ситуації, коли посадова особа приймає протиправне рішення (іноді рішення, морально неприйнятне для громадської думки), з якого отримує вигоду інша сторона (наприклад, фірма, що забезпечує собі, завдяки цьому рішенням державне замовлення всупереч встановленій процедурі), а власне посадовець отримує незаконну винагороду від цієї сторони [10, с. 2]. Типова є така ситуація: приймається рішення, що порушує закон чи неписані суспільні норми, обидві сторони діють за обопільною згодою, отримують незаконні вигоди й переваги й намагаються приховати власні дії.

Таким чином у юридичній науці корупція розглядається як різновид правопорушення, злочинів чиновників проти інтересів держави. А міри протидії з нею пов'язані із удосконаленням законодавства та створенням умов незворотності покарання за здійснення протиправних діянь.

Варто зазначити, що корупція це не просто соціальне, а й психологічне та моральне явище. Адже вона не існує відокремлено від людей – їх поведінки, діяльності. Корупція – це спосіб мислення, який зумовлює спосіб життя. У країнах, де хабарництво та інші корупційні діяння трапляються порівняно рідко, корупція у громадській свідомості асоціюється з великим злом для держави та її громадян і не має істотного впливу на суспільне життя. У тих країнах, де корупція поширена значною мірою, корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, корупція із соціальної аномалії поступово перетворюється в правило і виступає звичним способом розв'язання життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини суспільства. Найбільш небезпечним наслідком такого стану справ у суспільстві є те, що у результаті витіснення корумпованими відносинами правових та етичних відносин відбувається значний злам у суспільній психології – люди у своїй поведінці з самого початку психологічно вже налаштовані на протиправні способи вирішення питань [11].

На думку багатьох психологів ніякі зовнішні обставини не можуть бути виз-

начальними причинами злочину, якщо вони водночас не покладені на внутрішні особливості людини, зокрема на – рушійні сили її активності. Виділяються два основних мотиви корупційної поведінки. Перший – досить очевидний, що складається у прагненні до одержання матеріальних благ. Другий – більш психологічно цікавий, який полягає у ставленні до корупції як до небезпечної та захоплюючої гри. У науковому середовищі є думка що ігрові мотиви у корупційній поведінці переплітаються з корисливими і починають посилювати один одного. Наявність саме цих двох мотивацій, їхнє взаємодоповнення багато у чому пояснює поширеність корупційного способу життя. Для особистості, схильної до корупції, характерне переважання матеріальних цінностей над духовними, що як правило, зумовлює її вибір в ситуації конфлікту інтересів між особистими і суспільно значущими інтересами на користь особистих інтересів. Таким чином, для персони, яка тяжіє до корупційної поведінки, мірилом щастя є багатство, а головною цінністю – «мати», а не «бути». Для такого типу людей властиво осмислювати життя через матеріальні блага, прагнути до розкоші, бути незадоволеним життям і мати низьку самооцінку. Крім того, для них характерно бачити джерело управління своїм життям переважно у зовнішньому середовищі – в інших людях, долі, обставинах, доквіллі. У психології існують спеціальні методики, що дозволяють виявити рівень антикорупційної стійкості людей, що виконують свою діяльність в умовах підвищеного корупційного тиску. Ймовірно, боротьба із корупцією в Україні буде приносити більше плодів, якщо у розробці антикорупційних програм використовуватимуть науково обґрунтований психологічний супровід, зокрема – спеціальні методики визначення схильності до корупції.

Неоднозначним є питання, якою мірою національна ментальність впливає на схильність людей тієї чи іншої нації до корупції. В українському експертному середовищі є різні думки з приводу того, яку роль відіграє український менталітет у високому рівні корупції в Україні. Одні кажуть, що поширеність корупційного способу життя в Україні безпосередньо пов'язана з особливостями нашого національного характеру. Інші кажуть, що український менталітет тут є не при чому [12].

Українські дослідники Є. Мануйлов та О. Дзьобань у своїй праці «Українська правова ментальність: до проблеми розуміння сутності» дають досить критичну оцінку українській правосвідомості. «Прояв нігілізму стосовно соціальної цінності права, на жаль, є специфічною рисою української ментальності. Багатовікова історія нашої держави – очевидне тому підтвердження. Юридичні цінності в українському суспільстві не сприймали й не сприймають як необхідні для існування й до сьогодні». За словами вчених, повсякчасне порушення правових приписів, приховане, а часом, і відкрите нерозуміння фундаментальних цінностей правової реальності – усе це і багато іншого є в сутності української правової ментальності проявом жорсткого юридичного нігілізму. «Цей вид правового нігілізму є реальною загрозою для духовної культури суспільства. Право-аксіологічний нігілізм українського етносу суттєво гальмує розвиток правової культури, права, правопорядку, законності, що на фоні загальної соціальної, духовної моральної, культурної кризи суспільства і держави лише ускладнює ситуацію у країні.» – зазначають дослідники [13, с. 48–52].

Варто зазначити, що не завжди корупція вписується у рамки правових чи психологічних норм, частіше всього вона зачіпає і моральні, етичні настанови. Тому об'єм поняття «корупція» у даний час значно розширився і включає самі різноманітні форми академічних порушень і неетичної поведінки зі сторони як викладачів і студентів, так і інших працівників освіти [14, р. 488].

Востанній час в академічному середовищі отримали розповсюдження різноманітні форми обману («cheating») та шахрайства («fraud»). Перше практикується як дія, що порушує прийнятні норми екзамену, конкурсного відбору або виконання завдання і як поведінка, яка дає суб'єкту несправедливо заслужену перевагу перед іншими, або дія, що послаблює правильність та якість виконання завдань або інших академічних

обов'язків [15, р. 14]. Друге розглядається більш широко – як дія, що має ціль введення в оману, зазвичай для отримання вигоди. Форми неналежної поведінки, корупції, шахрайства або інших форм порушення академічної етики насьогодні дійсно різноманітні. Всім відомі такі явища у студентському середовищі як шпаргалки, списування, використання системи «копіювати-вставити», плагіат (використання чужих матеріалів без вказівки авторства) використання електронних засобів під час екзамену, здача іспитів підставними особами та ін. Багато з них (цих явищ) є злочинами, наприклад такі як крадіжка інтелектуальної власності, фальсифікація, шахрайство [16, р. 106].

Розвиток Інтернету та сучасних електронних пристроїв посилює не тільки розповсюдження різноманітних форм академічного обману, підробки та шахрайства, але і їх різноманітність та витонченість. Продаж екзаменаційних та тестових завдань через інтернет, їх публікація, послуги по продажу випускних робіт та інших форм академічних завдань широко розповсюджені у всьому світі. По суті, академічний обман стає глобальною проблемою, яка підриває довіру до системи вищої освіти у цілому.

Дослідники виявляють декілька груп факторів, що впливають на розповсюдження неетичної і злочинної поведінки у сфері освіти, корупції та академічного обману. Першу групу складають інституціональні фактори, характеризують тенденції розвитку сучасного інституту освіти у його взаємозв'язках із іншими інститутами суспільства. Вплив цих факторів є суперечливим та неоднозначним. Висока конкуренція серед молоді на ринку освіти та професій, зростаючий у зв'язку з цим тиск суспільства, сім'ї, батьків, педагогів, а також необхідність платити за навчання і підтримувати своє матеріальне становище – всі ці фактори змушують молодих людей діяти таким чином, щоб отримати ступінь, здати іспит будь-якою ціною, часом і в обхід усталених норм, законодавства та етики. Між тим, посилюється конкуренція і між вузами, тиск на них зі сторони владних органів і ринкових законів, внаслідок чого працівники і навіть керівництво вимушені часом вести нечесну гру у збиток якості та всупереч законам [17, с. 57].

Друга група факторів – це індивідуальні фактори, що обумовлені соціальним статусом суб'єктів і їх індивідуальними особливостями. Так, відносно соціального статусу західні дослідники відзначають, що чоловіки, студенти великих державних вишів, студенти з невисокою успішністю, більш схильні до корупційної поведінки і різноманітних форм академічного обману та шахрайства, ніж жінки, студенти невеликих приватних коледжів та студенти із високими академічними показниками [18, р. 529–539]. Також вчені відзначають, що такі особистісні особливості, як недостатній самоконтроль, схильність до конформізму, зовнішнього тиску, ліню, недобросовісність та безвідповідальність, можуть сприяти більшій замученості у корупційні угоди та різноманітні форми академічних правопорушень студентами [16, р. 228].

Третя група факторів, на думку багатьох дослідників надає найбільш значний вплив на академічні правопорушення і корупцію у вузівському середовищі. Сюди у першу чергу включають фактори мікросередовища та нормативного фону, які припускають подібні форми поведінки як нормальні та природні. Вкоріненість корупції та недобросовісного відношення до своїх академічних обов'язків зі сторони студентів та працівників освіти у першу чергу є проблемою конкретного освітнього закладу, а також його окремих суб'єктів, що взаємодіють у межах класної кімнати. Найбільш розповсюдженими контекстуальними факторами дослідники вважають орієнтацію та поведінку колег та однолітків, характер сприйняття порушень та інтенсивність санкцій та покарань. Всі ці фактори, обумовлені як формальними нормами вузу, так і якимось «прихованим навчальним планом», тобто повсякденними неформальними законами і правилами, прийнятими на рівні безпосередніх взаємодій освітнього процесу.

Найважливішим контекстуальним фактором є високий рівень толерантності до різного роду порушень зі сторони як студентів так і викладачів. «Всі роблять це – ось головний аргумент більшості з тих, хто допускає нечесну поведінку. Контекстуальні фактори як свого роду «фактори середнього рівня» пов'язані з інституціональними особливостями освітнього «макросередовища», і з індивідуальними та соціальними характеристиками акторів. Взаємодія цих акторів призводить до «взаємовідповідальності» різних суб'єктів залучених у процес навчання: студентів, викладачів, батьків, управлінців та чиновників сфери освіти [18, р. 228].

Досить часто у неформальній мережі «низової корупції» включається адміністрація ВНЗ. Так зване «телефонне право» як форма непотизму та фаворитизму, неформальні домовленості між педагогами з ціллю поставити залік або екзамен родичам та знайомим, тиск на викладачів зі сторони керівництва вишу або факультету з наміром прикрити «своїх», сьогодні є найбільш проблемною зоною і розповсюджені у набагато більшому об'ємі ніж хабарництво [19].

Різноманітні форми неетичної та злочинної поведінки у сфері вищої освіти вимагають контролю, регулювання та заходів. У останні десятиліття більшість університетів та коледжів у всьому світі приймають етичні кодекси. Прийняті міжнародні декларації цінностей академічного співтовариства (Бухарестська декларація, Сорбонська, Грацька, Білль про академічні права та ін.) презентують собою звід принципів та ціннісних орієнтирів наукового співтовариства.

Ціннісна складова етичних кодексів у всьому світі піддається зараз значній трансформації. У науці та педагогічному співтоваристві активно обговорюються проблеми кодифікації наукової етики. Наряду із принципами гумбольдтовського університету: пошук істини та передача знань, – у ХХ ст. активізувалися цінності академічної свободи, демократичного суспільства та прав людини, протидія дискримінації у всіх сферах. Виховання у студентів любові до навчання, самостійності та професійної відповідальності стає важливою задачею професійної етики викладача. Всі ці цінності поєднують у собі традиційні орієнтири університетської етики, демократичних цінностей і корпоративної культури, на думку ряду дослідників, потребують суттєвої модернізації [20, р. 224].

Контекстуальні фактори передбачають створення атмосфери довіри та справедливої конкуренції, серйозних санкцій за порушення, що схвалюються усіма суб'єктами, наявність ясних та чітких меж неприйнятної поведінки, інструментів взаємоконтролю різноманітних суб'єктів, створення інститутів самоуправління, форм освідмлення про порушення і т.д. Тобто основною риторикою етичного регулювання у академічному середовищі стає превенція порушень, тому можна говорити про якусь «негативізацію» академічної етики від правил, ніж на їх культивування [21].

У більшості університетів світу, у антикорупційній та етичній політиці робиться акцент на запобігання порушень у сфері академічного регулювання. Превенція порушень передбачає наявність комплексної «політики чесності», що включає безліч заходів та способів формування та культивування відкритої культури взаємодії у вузівському середовищі. Як і в будь-якій політиці по запобіганню порушень, формування академічної культури передбачає два підходи – «пунітивний» та «педагогічний».

«Пунітивний», як відомо, заснований на контролі і покараннях за порушення. Поряд із традиційними формами контролю, дослідники розробляють інноваційні способи припинення порушень у студентському та викладацькому середовищі. Сюди у першу чергу відносяться різноманітні форми контролю плагіату та порушень у ході текстових іспитів. Існують різноманітні програми та сайти, що засновані на статистичному виявленні долі плагіату у студентських завданнях та дослідницьких працях.

Слід зазначити, що санкції за порушення етичного характеру, на думку дослідників

потребують обережного вдумливого використання – для уникнення «створення атмосфери страху і стресу, що заводить у глухий кут дискусію про академічні порушення» [22, р. 231]. Тому форми контролю та покарань за порушення повинні піддаватися обговоренню за участі всіх суб'єктів освітнього процесу у комісіях з етики, з прийняттям спільного рішення у кожному конкретному випадку.

«Педагогічний» підхід передбачає велику кількість механізмів формування культури поведінки, що вільна від корупції та академічних порушень. В умовах коли корупція та практики порушень є повсякденними і вкоріненими, політика покарань та контролю може не тільки презентуватися як чужа і формальна, але і викликати зворотний ефект. Підвищення рівня прозорості, створення атмосфери довіри, обізнаності щодо правил, взаємної відповідальності є умовою ефективного впровадження нормативних встановлень, кодексів та санкцій.

Тому у практиках позитивної етики на сьогоднішній день акцент робиться на підвищення обізнаності всіх учасників освітнього процесу про те, що таке корупція і різноманітного роду академічні порушення. Акцент на порушення необхідний для адекватного розуміння ними суті різних видів девіацій та їх наслідків, вважають дослідники. Найбільш розповсюджений спосіб досягнення обізнаності – антикорупційна та етична освіта, навчання студентів та викладачів правильній взаємодії, нормам та законам.

Найважливішими цінностями нової академічної етики повинні стати орієнтація на якість освіти та результати навчання, під якими розуміють насамперед компетенції, знання та навички студентів, а не тільки здані ними екзамени та отримані ступені.

Антикорупційна політика конкретного освітнього закладу повинна бути частиною національної програми по боротьбі із корупцією, оскільки відображає укорінені соціальні цінності, традиції та вимагає комплексного підходу [17, с. 61].

Необхідно також відзначити ще один важливий підхід до дослідження корупційної діяльності – антропологічний. У ньому робиться акцент на вивчення суб'єктивного відношення людини до цього явища. «...необхідне більш широке розуміння феномену корупції, яке повинно не тільки враховувати культурний та історичний контекст, але і включати оцінки самих учасників [23, с. 69], – підкреслює Тон Крістін Сіссенер. На думку соціолога Ю, Левади, «У суспільній думці відкладаються перш за все не політичні чи юридичні, економічні, а «людські» аспекти корупції – готовність масової людини відкидати або приймати умови корумпованого існування, міру вимушеного пристосування до цих умов» [24, с. 7]. Тут корупція трактується як явище, що характерне для влади і владних відносин, що відтворюється культурною традицією цих відносин і яке спирається на певні ціннісні орієнтири. Так, на думку Б. Хофстеда, розповсюдженість корупційної діяльності у суспільстві залежить від наступних показників:

1. домінування колективістських цінностей над цінностями індивідуалізму;
2. високого рівня дистанції влади (тобто міри згоди громадян з нерівномірним розподілом влади у суспільстві);
3. рівня маскулінності у суспільстві (тобто міри орієнтації на матеріальний успіх);
4. наявності почуття невизначеності у суспільному розвитку;
5. превалювання довгострокової або короткострокової орієнтації при побудові відносин між бізнесом та владою.

Домінування у суспільній свідомості цих ціннісних орієнтацій призводить до широкого розповсюдження корупційних практик у системі суспільних відносин. Без змін подібного відношення членів суспільства до феномену корупції, виходячи з антропологічного підходу, складно домогтися зміни у ситуації в позитивну сторону [25, с. 342]

Висновки. Кожна доктрина має свої термінологію та категоріально-понятійний апарат. У науці категорії виконують провідну роль. До категорій відносяться

найбільш смні і загальні поняття, що відображають сутність парадигми, її усталені та типові властивості. Пронизуючи все наукове знання, вони пов'язують його у цілісну систему. Саме тому засвоєння категоріально-понятійного апарату і адекватне користування ним є свідченням професіоналізму суб'єкта у тій чи іншій області знання.

Як у будь-якого складного соціального явища, у корупції не існує єдиного канонічного визначення. Тому тільки мультидисциплінарність дозволяє застосовувати різні методологічні основи, інтеграція яких досягається за рахунок розуміння суб'єкта як предмету дослідження. Полімодальна структура феномену корупції вимагає поліморфної системи об'єктивізації наукового пізнання і застосування міждисциплінарних підходів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «корупція» // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, 2015, №4(97), С. 181-196
2. Гараев Р. Ф. Понятие коррупции // Следователь, 2001, №2, С. 44–45.
3. Дюверже М. Политические партии. – М.: Академический Проект, 2000. – 538 с.
4. Изотов М. О. Понятие коррупции: основные подходы // Учебные записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки, 2011, №6, С. 133-138
5. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.
6. Алмонд Г. А., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Политические исследования, 1992, №4, С. 122-134
7. Дахин А. В. Коррупция: элементы социологической модели // Коррупция в органах государственной власти: природа, меры противодействия, международное сотрудничество: Сборник статей. – Новгород, 2001. – С. 192-201
8. Noah Harold J., Eckstein Max A. Fraud and Education: The worm in the apple. – Lanham (Maryland): Towman and Littlefield Publisher, 2001 – 156 p.
9. Юхачев С. П. Коррупция в системе образования: Типология и последствия // Социально-экономические явления и процессы, 2000, №3, С. 110-113
10. Александров С. Г. Юридическая дефиниция «коррупция»: понятие, особенности методологического познания // История государства и права, 2007, №11, С. 2-5.
11. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні // Національна академія державного управління при Президентові України. – URL: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/297-koruptsiya-yak-rezultat-sistemnoji-neeftivnosti-derzhavnogo-upravlinuya.html> (Дата звернення 22.12.2016)
12. Середа Є. Психологія корупції – URL: <http://www.uainfo.org/blognews/1438160917-psihologiya-koruptsiyi.html>. (Дата звернення 22.12.2016)
13. Мануйлов Є. М., Дзьобань О. П. Українська правова ментальність: до проблеми розуміння сутності // Гуманітарний часопис, 2007, №4, С. 48–52.
14. Wedel R. J. Rethinking Corruption in an Age of Ambiguity // Annu. Rev. Law Soc. Sci, 2012, Vol. 8, P. 453-499.
15. Cizek G. I. Cheating on Tests: How to do it, detect it, and prevent it – Lawrence Erlbaum Associates, 1999 – 280 p.
16. Bolin A. U. Self-Control, Perceived Opportunity, and Attitudes as Predictors of Academic Dishonesty // The Journal of Psychology, 2004, Vol. 138(2), P. 101–114.
17. Макарова М. Н., Вахрушев Р. В. Коррупция в высшем образовании и академическая этика // Высшее образование в России, 2014, №12, С. 55-64
18. Brown B. S., Emmett D. Explaining variations in the level of academic dishonesty in studies of college students: Some new evidence // College Student Journal, 2001, Vol. 35(4), P. 529–539
19. Сенчукова Л. О., Гегечкори О. Н. «Коррупция в высшем образовании: причины, последствия, механизмы противодействия» – URL: http://www.Klgtu.ru/science/magazine/2009_16/22.dos. (Дата обращения 22.12.2016)
20. McCabe D. L., Trevino L. K., Butterfield K. D. Cheating in Academic Institutions: A Decade of Research // Ethics and Behavior, 2001, Vol. 11, P. 219-232.
21. Hillard H., Crudele T., Matulich E., McMurrian R. International Educational Ethics: Asia,

South Pacific, Europe, Canada and Latin America // *Journal of Academic and Business Ethics*, 2001, Vol. 3. – URL: <http://www.Aabri.com/manuscripts/10651.pdf>. (Accessed 22.12.2016)

22. McCabe D. L., Trevino L.K., Butterfield K.D. Academic integrity in honor code and non-honor code environments: A qualitative investigation // *The Journal of Higher Education*, 1999, Vol. 70(2), P. 211-234.

23. Сиссенер Т. К. Феномен коррупции в антропологической перспективе // *Борьба с ветряными мельницами? Социально-антропологический подход к исследованию коррупции*, С.-Пб, Алетейя, 2007, С. 56-82.

24. Левада Ю. Человек в корруптивном пространстве. Размышления на материалах и на полях исследования // *Мониторинг общественного мнения*, 2000, №5, С. 7-14

25. Husted B. W. Wealth, Culture and Corruption // *Journal of International Business Studies*, 1999, Vol. 2 (30), P. 339-360

REFERENCES:

1. Trepak V. M. Osoblyvosti definitsii poniattia «koruptsiia» [Features definitions of the concept of corruption] // *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishni sprav*, 2015, №4(97), S. 181-196

2. Garaev R. F. Ponyatie korruptsii [Concept of corruption] // *Sledovatel'*, 2001, №2, S. 44-45.

3. Dyuverzhe M. Politicheskie partii [Political parties] – М.: Akademicheskii Proekt, 2000. – 538 s.

4. Izotov M. O. Ponyatie korruptsii: osnovnye podkhody [Concept of corruption: the approach] // *Uchebnye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye i sotsial'nye nauki*, 2011, №6, S. 133-138

5. Khantington S. Politicheskii porядok v menyayushchikhsya obshchestvakh [Political order in changing societies]. – М.: Progress-Traditsiya, 2004. – 480 s.

6. Almond G. A., Verba S. Grazhdanskaya kul'tura i stabil'nost' demokratii [Civil culture and stability of democracy] // *Politicheskie issledovaniya*, 1992, №4, S. 122—134

7. Dakhin A. V. Korruptsiya: elementy sotsiologicheskoy modeli [Corruption: elements of a sociological model] // *Korruptsiya v organakh gosudarstvennoy vlasti: priroda, mery protivodeystviya, mezhdunarodnoe sotrudnichestvo: Sbornik statey.* – Novgorod, 2001. – S. 192-201

8. Noah Harold J., Eckstein Max A. *Fraud and Education: The worm in the apple.* – Lanham (Maryland): Towman and Littlefield Publisher, 2001 – 156 p.

9. Yukhachev S. P. Korruptsiya v sisteme obrazovaniya: Tipologiya i posledstviya [Corruption in education: a Typology and implications] // *Sotsial'no-ekonomicheskie yavleniya i protsessy*, 2000, №3, S. 110-113

10. Aleksandrov S. G. Yuridicheskaya definitsiya «korruptsiya»: ponyatie, osobennosti metodologicheskogo poznaniya [Legal definition of «corruption»: the concept, characteristics of methodological knowledge] // *Istoriya gosudarstva i prava*, 2007, №11, S. 2-5.

11. Akimov O. O. Psikhologichni aspekty proiaviv koruptsii v derzhavnomu upravlinni [Psychological aspects of corruption in public administration national] // *Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy.* – URL: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/297-korruptsiya-yak-rezultat-sistemnoji-neefektivnosti-derzhavnogo-upravlinuya.html> (Accessed 22.12.2016)

12. Sereda Ye. Psikhologhiia koruptsii [The psychology of corruption] – URL: www.uainfo.org/blognews/1438160917-psihologiya-koruptsiyi.html (Accessed 22.12.2016)

13. Manuilov Ye. M., Dzoban O. P. Ukrainaska pravova mentalnist: do problemy rozuminnia sutnosti [Ukrainian legal mentality: the problem of understanding] // *Humanitarnyi chasopys*, 2007, №4, S. 48–52.

14. Wedel R. J. Rethinking Corruption in an Age of // *Annu. Rev. Law Soc. Sci.*, 2012, Vol. 8, P. 453-499.

15. Cizek G. I. *Cheating on Tests: How to do it, detect it, and prevent it* – Lawrence Erlbaum Associates, 1999 – 280 p.

16. Bolin A. U. (2004) Self-Control, Perceived Opportunity, and Attitudes as Predictors of Academic Dishonesty // *The Journal of Psychology*, 2004, Vol. 138(2), P. 101–114.

17. Makarova M. N., Vakhrushev R. V. Korruptsiya v vysshem obrazovanii i akademicheskaya etika [Corruption in higher education and academic ethics] // *Vyshee obrazovanie v Rossii*, 2014, №12, S. 55-64

18. Brown B. S., Emmett D. (2001) Explaining variations in the level of academic dishonesty in studies of college students: Some new evidence // *College Student Journal*, Vol. 35(4), P. 529–539
19. Senchukova L. O. Gegechkori O. N. «Korrupciya v vysshem obrazovanii: prichiny, posledstviya, mekhanizmy protivodeystviya» [Corruption in higher education: causes, consequences and countermeasures] – URL: http://www.Klgtu.ru/science/magazine/2009_16/22.dos (Accessed 22.12.2016)
20. McCabe D. L., Trevino L. K., Butterfield K. D. Cheating in Academic Institutions: A Decade of Research // *Ethics and Behavior*, 2001, Vol. 11, P. 219-232.
21. Hillard H., Crudele T., Matulich E., McMurrian R. International Educational Ethics: Asia, South Pacific, Europe, Canada and Latin America // *Journal of Academic and Business Ethics*, 2011, Vol. 3. – URL: <http://www.Aabri.com/manuscripts/10651.pdf>. (Accessed 22.12.2016)
22. McCabe D. L., Trevino L.K., Butterfield K.D. Academic integrity in honor code and non-honor code environments: A qualitative investigation // *The Journal of Higher Education*, 1999, Vol. 70(2), P. 211-234.
23. Sissener T. K. Fenomen korrupcii v antropologicheskoy perspective [Phenomenon of corruption in anthropological perspective] // *Bor'ba s vetrjanymi mel'nicami? Social'no-antropologicheskij podhod k issledovaniju korrupcii* [Fighting with windmills? Socio-anthropological approach to the study of corruption]. – SPb., 2007. – S. 56-82.
24. Levada Yu. Chelovek v korrupivnom prostranstve. Razmyshleniya na materialakh i na polyakh issledovaniya [Man in a corruptive space. Reflections on the materials and fields of research] // *Monitoring obshchestvennogo mneniya*, 2000, №5, S. 7-14.
25. Husted B. W. Wealth, Culture and Corruption // *Journal of International Business Studies*, 1999, Vol. 2 (30), P. 339-360.

Вдовиченко Е. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры философии и социально-гуманитарных дисциплин, Херсонский государственный аграрный университет (Украина, Херсон), E-mail: evgenydv82@meta.ua

Категорийно-понятийный аппарат исследования проблемы коррупции в системе высшего образования Украины.

Аннотация. В статье рассматривается категорийно-понятийный аппарат исследования проблемы коррупции в системе высшего образования Украины. Коррупция сегодня, в Украине, является важнейшей проблемой и угрозой нормального развития общества. В условиях тотальной коррупционированности всех ветвей власти на всех уровнях, принципиально невозможно решить ни одной социальной, экономической, политической проблемы. Негативные последствия, порождаемые этим явлением, не только препятствуют прогрессивному, поступательному развитию общества, но и представляют серьезную угрозу интересам национальной безопасности страны.

Современная научная литература демонстрирует значительное количество определений коррупции, обобщив которые, можно констатировать, что понимание коррупции зависит от угла зрения, под которым его пытаются исследовать специалисты различных отраслей науки. Именно понятийно-категориальный аппарат позволяет сформировать познавательный инструментарий и выходную логико-методическую базу для анализа проблемы коррупции в системе высшего образования.

Ключевые слова: коррупция, высшее образование, власть, государство, университет, академическая этика.

Vdovychenko E., Ph D. in historical sciences, associate professor of the Department of philosophy and social and human sciences, Kherson State agricultural University, (Ukraine, Kherson), E-mail: evgenydv82@meta.ua

Categorical-conceptual apparatus research problem of corruption in higher education in Ukraine.

Abstract. The article discusses the categorical-conceptual apparatus studies the problem of corruption in the higher education system of Ukraine. Corruption today in Ukraine is a major problem and a threat to the normal development of society. Under the conditions of total corruption of all branches of government at all levels, it is fundamentally impossible to solve any of the social, economic and political problems. The negative effects generated by this phenomenon, not only hinder the progressive, gradual development of society, but also pose a serious threat to the

national security interests of the country.

Modern scientific literature shows a significant number of definitions of corruption, which generalizing; we can state that the understanding of corruption depends on the angle at which it is trying to explore the specialists of different branches of science. This conceptual-categorical apparatus allows you to create educational tools and output logical and methodological basis for the analysis of the problem of corruption in higher education.

Key words: *corruption, higher education, power, state, university, academic ethics.*

УДК 130.2

Бузский М. П.,

доктор философских наук, профессор кафедры философии
Волгоградского государственного университета.
(Волгоград, Россия), E-mail: metamarat1@yandex.ru

КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ТРАДИЦИИ В САКРАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО СОЦИАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Аннотация. *Анализируя проблему приоритетного статуса настоящего, которое преобладает в современном обществе и выявляя дефекты этой ситуации, автор показывает необходимость нахождения его оптимальных связей с прошлым и будущим, которые осуществляются через социокультурные традиции. Поскольку бытие последних выходит за рамки функциональных связей общества, существующих как его настоящее, традиции выполняют роль сакрального, на основе которого общество и его субъекты осуществляют идентификацию со своим собственным национальным «кодом», или идеей, исторически сохраняющих свою самобытность при изменении внешних условий – содержания общественной жизни. Передача и воспроизводство традиций происходят в социально-коммуникативном пространстве данного общества. Рассматриваются особенности процесса сакрализации социального пространства через культурные традиции на Украине.*

Ключевые слова: *традиция, сакральное, социальное пространство, культура, социальная система, национальная идея (код), социокультурные коммуникации.*

Современное информационное общество, наполняя свое пространство бесчисленными потоками коммуникаций и акцентируя их приоритетную значимость, значительно обедняет многообразие социально-культурной сферы, реально присутствующей в общественной системе. Соответственно обедняется и разнообразие общественных отношений, происходит деформация личности и т.п. В силу быстрой смены содержания и форм самих коммуникаций их пространство *обесценивается*, а значит – и его собственная социальная инфраструктура теряет свою роль в процессе социализации индивидов.

Происходит массовое отчуждение людей не только от собственной территории проживания (рост замусоривания улиц, дворов и подъездов, уменьшение числа тех, кто заполняет территории отдыха и др.), но и резкое снижение статуса *тех институтов и функций* общественной системы, которые выходят за рамки информационных технологий, коммуникаций и др. Сегодня явно падает уважение к культуре, принципам нравственности и духовности, ко всем социальным сферам, которые не занимаются проблемами денег и прибыли (например, институт образования). Усиливаются институты власти и коммерции, СМИ и массовой культуры. Получается, что общество осваивается преимущественно через те его структуры, которые *целиком определяются настоящим* и мало связаны с прошлым. И даже будущее оказывается достаточно неясным. На этой основе и сформировалась философия постмодерна как мировоззрение, которое сосредотачивается только на координатах настоящего времени, отрываясь от философских традиций и не видя собственного будущего.

Но рост национального самосознания, как и мощная потребность общества глубже понять и освоить собственную территорию и те процессы, которые на ней про-